

Nr 223.

Av herr Åkerberg m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av det högre skolväsendet m. m.

I kungl. propositionen nr 116 rörande omorganisation av det högre skolväsendet (sid. 271) förutsattes, att karolinska läroverket i Örebro skulle omfatta en 4-klassig och en 6-klassig *realskola* utan tillträde för flickor samt *gymnasium* på tre linjer, en 4-årig latinlinje, en treårig reallinje samt en 3-årig nyspråklig linje. Under förutsättning av att gymnasiet bleve tillgängligt för flickor, skulle dessutom tillkomma en 4-årig reallinje. Gymnasiets öppnande för flickor skulle jämlikt kung. 5 juli 1923 vara beroende på framställning från vederbörande kommun, alltså här Örebro stad (prop. s. 148). Möjligheten för flickor att i Örebro erhålla realskoleutbildning skulle bero på eventuellt frivilligt anordnande vid någon av stadens statsunderstödda flickskolor av en på 6-årig folkskola byggd 4-årig realskolelinje, uppmuntrad genom särskilt statsanslag å 1,200 kr. per år och klassavdelning men med särskilt krav på stark begränsning av terminsavgifterna (kungl. prop. s. 271 och 216).

Vad angår Örebro, skulle alltså den kvinnliga ungdomens utbildningsmöjligheter *direkt för realskoleexamen* bero på huruvida vid en av stadens privata flickskolor en realskolelinje kan komma till stånd på frivillighetens väg, varvid därjämte det förutsatta statsunderstödet skulle utgå, endast under förutsättning av en viss organisationsform, den 4-åriga realskolan. Flickornas möjligheter till *gymnasieutbildning* skulle betingas av karolinska högre allmänna läroverkets förmåga att bereda flickor plats i sitt gymnasium. I kungl. prop. s. 149 säges nu, att rätten till intagning av flickor måste underkastas den begränsning i avseende på klassavdelningarnas antal, som vid de allmänna läroverken är föranledd av tillgången på anslag och av utrymmesförhållanden. Karolinska läroverket, det största i riket utanför Stockholm och Göteborg, med ett lärjungeantal av 752 höstterminen 1926, är fyllt ända till bristning. Alldeles oavsett det betänkliga i samundervisningen, helst i den form, som här skulle föreligga, och alldeles oavsett svårigheten att behörigen leda och sköta en så stor anstalt, skulle öppnandet av gymnasiet för flickor kunna ske endast tillfälligtvis och i mycket begränsad utsträckning, såvida ej omfattande och för staden betungande tillbyggnader av läroverket skulle företagas för att möta tillströmningen av flickor och deras undervisningskrav. Detta framgår även av kungl. prop., där det s. 271 heter, att »gymnasiet tillsvidare *torde* kunna

vara tillgängligt för både gossar och flickor». Gymnasiets eventuella öppnande för flickor kan sålunda i ingen mån fylla flickornas utbildningskrav i detta hänseende utan tvärtom förminska deras möjligheter, i det att en sådan anordning skulle nödgå det sedan 3 år tillbaka påbörjade gymnasiet vid Risbergsska flickskolan att upphöra genom att beröva detsamma dess ekonomiska existensbetingelser. Ur synpunkten av tillmötesgående mot flickornas utbildningskrav vore i jämförelse härmed ett starkt statsunderstött privatgymnasium för flickor tvivelsutan att föredraga, i det att härvid lärjungarna kunde i behörigt antal få tillträde till läroanstalten och terminsavgifterna till deras fördel begränsas.

I här berörda båda avseenden, utbildning för realskole- och studentexamen, skulle Örebro i förhållande till städer av liknande storlek komma att intaga en påfallande oförmånlig särställning. Detta framgår av den jämförelse, som i kungl. prop. s. 251 anställs mellan städer, vilka jämte Örebro ifrågasatts för upprättande av ett högre statligt flickläroverk. Av dessa där omnämnda städer saknar ingen utom Örebro möjligheter för kvinnlig ungdom, såväl till realskoleutbildning som till gymnasieutbildning, med rättighet att vid egen läroanstalt avlägga realskoleexamen och studentexamen. Att behovet av möjligheter till nämnd utbildning för flickorna inom Örebro stad är stort och starkt känt, skall i det följande närmare framhållas.

Redan av det anförda framgår, att Örebro stad i allra högsta grad är i behov av ett högre läroverk för flickor. Att staden också kunde hava haft anledning att förvänta ett förläggande dit av ett statligt flickläroverk, måste anses ådagalagt genom en jämförelse med vad staten åtagit sig och vad som nu föreslås angående den högre undervisningen i andra län. Örebro stads folkmängd uppgår till omkring 37,000 — med förstäder 45,000 — och Örebro läns till omkring 222,000. I detta län finnas blott två statsläroverk, karolinska högre allmänna läroverket i Örebro samt samskolan i Askersund, vilken nu föreslås till ombildning såsom en 4-klassig realsamskola. I övrigt uppehålls den högre undervisningen och kommer enligt den kungl. prop. att upprätthållas genom (statsunderstödda) kommunala och privata läroanstalter. Till jämförelse kan upptagas Västmanlands län med omkring 165,000 invånare och med 4 statsläroverk: h. a. lärov. i Västerås, samskolorna i Sala, Köping och Arboga; Värmlands län med 270,000 invånare och 4 statsläroverk: h. a. läroverket i Karlstad, (sam-)realskolorna i Kristinehamn, Arvika och Filipstad; Södermanlands län med 192,000 invånare och 4 statsläroverk: h. a. läroverken i Nyköping, Strängnäs, Eskilstuna samt samrealskolan i Katrineholm (ombildad från kommunal mellanskola). En fortsatt jämförelse (jfr kungl. prop. s. 262 ff.) ger samma för Örebro län och för Örebro stad synnerligen ogynnsamma resultat. Härvid bör ock anmärkas, att Örebro stad förutom sin egen betydande folkmängd bildar ett mycket utpräglat centrum för en tätt bebyggd landsdel och för ett flertal mindre städer och stadsliknande samhällen. Även från här senast anförda synpunkter borde Örebro kunna påräkna ett statligt högre flickläroverk.

Intresset i Örebro för fortsatt utbildning av den kvinnliga ungdomen ut-

över folkskolestadiet har skapat flera bildningsanstalter. Sålunda finnas två flickskolor med sammanlagt 720 lärjungar höstterminen 1926, varav 106 tillhörde förberedande klasser och 51 det ännu icke färdiga flickgymnasiet vid Risbergska skolan, vilken senare är en av rikets större. Dessutom finnes bl. a. en 4-klassig högre (statsunderstödd) folkskola med 369 lärjungar, varav 232 kvinnliga (höstterminen 1926). Skolan är organiserad som yrkesbestämd, men kurserna äro så avpassade, att efter genomgången fjärde klass (av handelslinjen) realskoleexamen kan avläggas. Denna möjlighet hava eleverna i stor utsträckning begagnat sig av, i det att 20 å 30 årligen, därav i regel mer än hälften kvinnliga elever, avlagt realskoleexamen som privatister vid karolinska läroverket. Uppenbart torde vara, att ett ojämförligt större antal flickor skulle avlagt denna examen, därest flickskolornas organisation så medgivit. Nu har den på 6-klassig folkskola direkt byggda högre folkskolan varit den enda utvägen att genom studier i hemstaden nå fram till ett kunskapsmått, som kunde skänka realskoleexamen, dock på privatistvägen.

I och för att nå studentexamen ha stadens och länets flickor i med åren stigande mängd nödgats söka sig till andra städer i och för sin utbildning. I många fall har detta vållat familjerna svårigheter och i andra fall stängt möjligheterna att ge flickorna den utbildning, som de önskat och för framtiden ansett sig behöva. För många av flickorna är ett gymnasium i staden den enda möjligheten att realisera sina studieintressen och studiebehov. Ett flickgymnasium i Örebro har också länge varit ett allmänt önskemål i staden och ett synnerligen starkt känt behov. Att ett sådant ej kom till stånd förrän höstterminen 1924, berodde i främsta rummet därpå, att styrelsen för Risbergska flickskolan, såsom den i skrivelse till Örebro stadsfullmäktige den 11 april 1925 angivit, önskade invänta den sedan länge bebådade omorganisationen av det högre skolväsendet, i vilken skulle som en grundprincip ingå statens försorg om flickornas utbildning i samma utsträckning som om gossarnas. Då emellertid de statliga skolutredningarna ej inom avsedd tid ledde till resultat, ett högre flickläroverk i Örebro, framtvingades anordnandet av ett privat flickgymnasium i anslutning till den större flickskolan, den Risbergska. Gymnasiet, som ännu blott har 3 ringar, är organiserat som 4-årigt (ej såsom i kungl. prop. s. 251 anges »treårigt») och bygger på avlagd realskoleexamen, genomgången sexklassig flickskola, statlig samskola, kommunal mellanskola eller däremot svarande genom prövning ådagalagda insikter. Till belysning av det förefintliga behovet av högre flickutbildning även utanför den egentliga flickskolan kan anföras, att bland nuvarande II ringens 20 elever (vårterminen 1927) ej mindre än 5 sökt och vunnit inträde i gymnasiet från olika klasser i den ovan omnämnda högre folkskolan. Att gymnasiet, vilket, såsom nämnts, först med nästa läsår blir fullständigt, tillmötesgått ett starkt bildningsbehov, framgår av det förhållandet, att de 3 nuvarande ringarna hava ett lärjungantal av 51, ett högt antal i betraktande av dels de relativt höga terminsavgifterna (gymnasiet är ej statsunderstött) och dels och framför allt av den omständigheten, att gymnasiet ej har studentexamensrätt, varför åtminstone första årgången, måhända flera måste räkna med den ganska avskräckande utsik-

ten att nödgas avlägga sin examen som privatister. Till jämförelse kan antecknas, att det sedan flera år existerande fullständiga och statsunderstödda flickgymnasiet i Hälsingborg har 66 därjungar (kungl. prop. s. 251). Till förmån för ett statligt flickläroverk i Örebro talar ock det förhållandet, att i närheten av Örebro och inom Örebro län ligga flera skolor, som kunna göra anspråk på att erhålla gymnasieanslutning även för sina kvinnliga lärjungar, samrealskolan i Askersund, kommunala mellanskolorna i Nora, Lindesberg, Hallsberg och Karlskoga samt högre folkskolorna i Örebro och Kopparberg (alla statsunderstödda och med ett betydligt lärjungeantal), varvid kan jämföras vad som i kungl. prop. s. 252 säges om Hälsingborg. — Nämnda latin-gymnasium vid Risbergiska skolan har genom kungl. resol. den 27 mars 1925 ställts under skolöverstyrelsens inseende t. o. m. vårterminen 1929, sedan kungl. skolöverstyrelsen i utlåtande den 12 mars 1925 tillstyrkt detta, därvid vitsordande såväl gymnasiets behöriga skötsel som ock det förhållandet, att det fyller ett verkligt behov i staden och länet.

Såsom ovan nämnts, förutsättes i kungl. prop. (s. 271), att vid Risbergiska flickskolan borde kunna anordnas en realskolelinje. Medan sålunda staten i ett antal mindre städer nästan helt tager hand om flickornas utbildning utöver folkskolans stadium, blir en stad av Örebro storlek samt för övrigt hela den kringliggande, tätt befolkade landsbygden med avseende på hela den kvinnliga undervisningen å nederstadiet överlämnad till privat initiativ, med de drygare kostnader såväl för Örebro stad som för de enskilda, vilka detta kommer att medföra. Efter genomgången av sådan privat realskola nödgas dessutom flickorna avlägga tentamen för inträde till statsgymnasiet å karolinska läroverket, om nu sådant inträde överhuvud taget kan av förhållandena medgivas.

Därmed äro vi inne på den förut berörda frågan om möjligheten och lämpligheten att vid karolinska läroverkets gymnasium bereda rum för flickor. Redan har omnämnts, att detta läroverk hör till landsortens största, med (höstterminen 1926) 752 lärjungar, varav 512 i realskolan och 240 å gymnasiet. Genom den i kungl. prop. (s. 271) föreslagna omorganisationen av realskolan torde någon minskning av elevantalet å detta stadium ej vara att förvänta. Det färre antalet lärjungar i klasserna 1 och 2 torde komma att mer än uppvägas av en ökad tillströmning till övriga klasser. Det stora antalet lärjungar i högre folkskolan (369 höstterminen 1926) talar i detta hänseende ett tydligt språk. Ett öppnande av gymnasiet för flickor överför dit först och främst ett antal flickor, motsvarande antalet i ett fullt utbyggt 4-ringigt latingymnasium vid Risbergiska skolan, alltså omkring 70. Om man nu, med hänsyn till terminsavgifternas reducering och tryggheten för studentexamens avläggande i hemstaden och såsom hemläroverkets lärjungar, räknar med en ökning utöver detta angivna antal med 50, torde beräkningen böra anses som skäligen försiktig. Karolinska läroverkets elevantal skulle sålunda svälla ut till omkring 870. Enligt kungl. prop. s. 237 angives, och med rätta, ett lärjungeantal av omkring 600 såsom den gräns, varutöver ett läroverk ej bör gå, och härvid framhålles särskilt, att svårigheterna med de stora läroverken framför allt »gälla i fråga om läroverk av samskolenatur». Det är alltså uppenbart, att

ett öppnande av karolinska läroverkets gymnasium för flickor står i strid med de pedagogiska principer, som annars varit vägledande i den kungl. prop. Ett självständigt statligt flickläroverk i Örebro skulle däremot fullt överensstämma med de i densamma gjorda uttalandena. Ett tillmötesgående av flickornas behov av gymnasieutbildning i Örebro genom att för dem öppna karolinska läroverkets gymnasium måste sålunda av allt att döma lämnas ur räkningen redan av nu anförda skäl.

Utöver vad anförts må även några erinringar av ekonomisk natur göras. Den nu föreslagna omorganisationen av det högre skolväsendet kräver ökade utgifter ej blott från statens sida utan även från kommunernas. Det kan därför sägas vara endast en gärd av rättvisa, att vid skolornas fördelning och organisation en viss avvägning sker med hänsyn till såväl statens som kommunernas skolbudget. Örebro stad har så sent som 1925 uppfört nybyggnad för sin folkskola för en kostnad i runt tal av 1,100,000 kronor. Flera andra skolbyggnadsfrågor stå f. n. på dagordningen. Det sedan ett 20-tal år starkt ökade lärjungeantalet vid karolinska läroverket medför krav på snar utvidgning av dess lokaler, alldeles oavsett den ifrågasatta tillökningen genom flickor å gymnasiet. Den genomförda omorganisationen av den lägre tekniska undervisningen torde inom ej avlägsen tid kräva ganska omfattande nybyggnader för tekniska gymnasiet. De sedan lång tid trångbodda flickskolorna fordra ökade lokalutrymmen. Skulle nu flickor i något så när stor utsträckning beredas tillgång till karolinska läroverkets gymnasium, måste läroverkets lokaler omedelbart utbyggas i enlighet med den då inträdda nya situationen. Härvid måste dock anmärkas, att, såsom ock kungl. prop. (s. 271) förutsätter, med hänsyn till läroverkets storlek och växt, flickornas inträde å gymnasiet under alla förhållanden endast kan »tills vidare» medgivas, varför någon lösning av flickornas krav på möjligheter till gymnasiebildning på denna väg ej nås och de sålunda gjorda kostnaderna bliva tillspillogivna.

Visserligen skall inrättandet av samgymnasium enligt kungl. prop. (s. 148) bero på framställning från vederbörande kommun, varför staden först efter privat åtagande blir skyldig att underkasta sig därmed förenade kostnader. Men då möjligheter för gymnasieutbildning och avläggande av studentexamen måste beredas även flickor i Örebro och Örebro län, torde staden se sig nödsakad att åtaga sig kostnader för anskaffande av därför nödiga undervisningslokaler. En undersökning har härvid givit vid handen, att denna nybyggnadsfråga skulle ställa sig för staden mindre kostsam, därest gymnasiet förlägges till Risbergska skolan, vars lokaler ägas av staden. Ett förslag till utbyggnad av denna skola har redan uppgjorts av stadens drätselkammare och behandlas f. n. av en särskild skolbyggnadskommitté, som avsett att snarast för stadsfullmäktige förelägga ärendet till omprövning. Detta förslag torde kunna, med relativt ringa ökning i kostnaden, anpassas även med hänsyn till lokalbehovet för ett gymnasium. Ett till Risbergska skolan förlagt gymnasium skulle sålunda för staden vara mindre kostsamt och dock bereda flickorna tillfälle till utbildning på ett helt annat och bättre sätt och i helt annan utsträckning än genom en utbyggnad av det stora karolinska gossläroverket med ett samgym-

nasium. Även med hänsyn härtill borde Örebro kunna göra anspråk på ett statligt flickläroverk.

Till det anförda kommer också frågan om samskoleformen såsom sådan. Klart är, att samskoleorganisationen på många orter av ekonomiska skäl framtingas. På andra platser kan samskolan av andra skäl synas ändamålsenlig eller önskvärd. Men i varje fall äro meningarna om samundervisningen synnerligen skiftande. Med anledning härav yttras i kungl. prop. (s. 148), att den å en läroverksort i detta hänseende rådande opinionen, uttryckt genom en av kommunen gjord framställning, bör vara av vägledande värde. Nu är, vad angår karolinska läroverkets omorganisation till samgymnasium, opinionen i Örebro i denna punkt fullt klar. I sitt yttrande över skolkommissionens betänkande angående »Grunder för en ny läroverksorganisation» hava stadsfullmäktige i Örebro den 28 febr. 1923 enhälligt uttalat sig för en ny allsidig omprövning, avseende bl. a. »Huruvida icke den ur många synpunkter betänkliga samskoleformen må kunna i omfattning inskränkas». I yttrande över skolkommissionens betänkande V hava stadsfullmäktige den 6 juni 1923, likaledes enhälligt, beslutat »bestämt uttala sig mot ombildandet av karolinska h. a. läroverket till ett samläroverk» och framhållit, »att Örebro stad på grund av sitt läge och sin storlek samt sitt betydande lärjungeantal och förhållandena i övrigt vid sidan av sitt nuvarande gossläroverk, ett av rikets största, bör kunna påräkna ett fristående högre flickläroverk med realskola, gymnasium och därmed förenad flickskola». I motiveringen till sistnämnda yttrande framhålles, att »förslaget att ombilda karolinska läroverket till ett samläroverk är ägnat att från samhällets sida väcka en bestämd gensaga». Denna läroverksortens ställning i frågan om samläroverk i en stad av Örebro storlek är sålunda klar. Givetvis blir samundervisningen särskilt betänklig, då enligt kungl. prop. ett jämförelsevis litet antal flickor skulle kastas in på det stora gossläroverkets gymnasium, varvid dessutom såsom ovan framhållits flickornas utbildningskrav ej skulle kunna på den vägen ens tillnärmelsevis fyllas utan tillkomsten av betydande tillbyggnader och skapandet av ett läroverk, som genom sin storlek måste strida mot alla sunda pedagogiska principer. Även ur denna synpunkt måste förläggandet av ett statligt högre flickläroverk till Örebro anses vara påkallat.

Något anslag för ändamålet ha vi ej ansett oss behöva begära i detta sammanhang, då, om motionen bifalles, undervisningen vid det ifrågasatta flickläroverket skulle taga sin början höstterminen 1928.

Det nya flickläroverket synes oss till slut böra organiseras i överensstämmelse med vad som i den kungl. propositionen är föreslaget med avseende å det ifrågasatta flickläroverket i Hälsingborg.

En följd av motionens bifallande blir till slut att som i den kungl. propositionen förutsättes den för karolinska läroverket föreslagna fyraåriga realinjen bortfaller.

Med hänvisning till framförstående motivering få vi alltså, under förutsättning av att den kungl. propositionen nr 116 i sina huvuddrag vinner riksdagens godkännande, hemställa,

att följande ändringar däri vidtagas:

att i Örebro upprättas ett fullständigt läroverk för flickor, organiserat så som i propositionen nr 116 är föreslaget med avseende å flickläroverket i Hälsingborg;

att undervisningen vid detta läroverk måtte taga sin början i och med höstterminen 1928;

att högre läroverket i Örebro (karolinska läroverket) blir tillgängligt endast för gossar; och

att i överensstämmelse härmed den för detta sistnämnda läroverk i propositionen upptagna fyraåriga reallinjen måtte bortfalla.

Stockholm den 11 mars 1927.

Harald Åkerberg.

Kerstin Hesselgren.

Gottfr. Karlsson.

Ad. Lindgren.